

ДИМИТРИЈЕ ВЕСЕЛИНОВИЋ

О СХВАТАЊУ ПРЕДИКАТА У КЊИЗИ САВРЕМЕНИ
СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК II МИХАИЛА СТЕВАНОВИЋА

Наше граматике српскохрватског, односно хрватскосрпског језика слично дефинишу предикат. Типична је у том погледу дефиниција коју даје »Грамматика хрватскосрпског језика« (Брабец-Храсте-Живковић), гдје се истиче да је предикат »други главни дио реченице«, »он казује нешто о субјекту... најчешће предикат казује што субјект ради...«¹

М. Стевановић је у својој Синтакси² темељитије обрадио предикат. Он подвлачи да је глагол најподеснија ријеч за предикатску службу »јер он има својства за означавање реченичности или предикативности...«, тј. само глагол може означити граматичко вријеме, лице, начин. »Зато с правом каже да службу предиката по правилу врши глагол у неком личном глаголском облику...«³

Ово Стевановићево подвлачење значаја личних глаголских облика за изражавање предиката намјерно истичемо, јер нам се чини сасвим исправним, али нам зато није јасно зашто М. Стевановић одмах затим дијели предикате на глаголске, именске и прилошке, кад ниједан од њих није без личног глаголског облика, није, дакле, без глагола, кад су сви и глаголски истовремено. Лични глаголски облик у предикату може бити потпуног значења, са лексичким и граматичким значењем, или без лексичког значења или са ослабљеним лексичким значењем, али никада није без неког граматичког значења. Суштина је, дакле, у томе да ли лични глаголски облик има и лексичко значење или га нема па му треба додати други глагол или неку другу ријеч с довољном лексичком садржином.

Нама се зато чини да не би требало у први план стављати питање да ли је предикат глаголски или није, јер је он увијек и гла-

¹ Брабец-Храсте-Живковић: *Грамматика хрватскосрпског језика*, Школска књига, Загреб, 1970, стр. 194.

² М. Стевановић: *Савремени српскохрватски језик II*, Синтакса, Научна књига, Београд, 1969, стр. 31—45. Ово је иначе вриједно дјело, богато примјерима из књижевних дјела.

³ Исто, стр. 32.

голски, већ да ли је прост или није. Тек кад одвојимо прост предикат од сложеног, оправдана би била подјела на глаголски и именски, јер бисмо сада дијелили предикате према оном другом, лексичком, дијелу сложеног предиката, а тај дио може бити и глаголски и »неглаголски«. Прост предикат, међутим, у српскохрватском језику увијек је глаголски, па пошто га не супротстављамо неком неглаголском, тај дио назива, глаголски, могао би се и изоставити, довољан је назив *прост предикат* за разлику од *сложеног*.

Форма сложеног предиката је разноврснија, јер лексички дио предиката може бити глагол у инфинитиву или презенту са везником *да*, али и готово свака друга ријеч и фразеолошки израз:

Он није могао доћи, Он није могао да дође, Он није студент, Он није ма ко, Он није здрав, То није здраво, То није бог зна шта. На другом ступњу класификације довољно би било, по нашем мишљењу, разликовати *глаголски сложени* од *неглаголског сложеног* предиката. Тек онда би се могло приступити детаљнијој класификацији па неглаголски сложени предикат дијелити на именски, прилошки и фразеолошки — уколико је детаљна класификација потребна, али нам се чини да је најчешће довољно разликовати само двије врсте сложеног предиката — глаголски и неглаголски, мада смо свјесни да је морфолошко изражавање неглаголског предиката прилично сложено.⁴

Подробнија класификација је сасвим могућа, али мислимо да није неопходна, а могла би бити и компликована, као што је компликована и класификација која хоће да све предикате, па и фразеолошке, сврста у глаголске, именске и прилошке. Тако М. Стевановић при класификацији предиката са лексичким дијелом израженим фразеологизмом долази до оваквих рјешења: У реченици *Он причу ти причам* — Стевановић види глаголски предикат; у реченици *То је со у море бацити* — глаголски или именски, већ према томе како се та реченица трансформише; у реченици *Он је будибокснама* — предикат сматра именским; у реченицама *То је будибокснама, То је гром и пакао, То је пакао* предикат је прилошки.⁵

Ово је, мислимо, тешко прихватити. Прихватљивије би било издвојити у посебну групу предикате с фразеолошким изразом у другом дијелу сложеног предиката ако се не задовољавамо подјелом на глаголски и неглаголски сложени предикат.

Убрајати неке од поменутих фразеолошких предиката у глаголске сложене предикате нема никакве потребе јер су глаголски предикати јасно одређени тиме што им се лексички дио изражава инфинитивом или презентом са везником *да*, а проширивање глаголског предиката и на случајеве када је лексички дио изражен везаним изразом само би тај склад нарушавало.

⁴ Назив *неглаголски* могао би се замијенити и неким другим, прихватљивијим називом, али би требало да му садржај остане исти, тј. да обухвати све сложене предикате осим оних у којима је лексички дио изражен инфинитивом или презентом са везником *да*.

⁵ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, стр. 44—45.

Везани изрази стварају, по нашем мишљењу, другу тешкоћу тиме што везаност дијелова таквих изрази може бити веома различитог интензитета, те је често врло тешко разграничити везани од слободног изрази, али ту се дотичемо нове проблематике, проблематике класификације фразеолошких изрази, у шта се не усуђујемо овдје залазити.

Наша постепена класификација предиката прво на просте и сложене па тек онда на сложен глаголски и неглаголски — чини нам се прихватљивијом из још једног разлога, јер уклања могућност да се копула не сматра дијелом предиката, а према досад важећој класификацији могло би се схватити да копула и није саставни дио предиката. Нама се чини да је управо такво мишљење изражено у Граматици хрватско-српског језика: »Предикат могу бити именске ријечи (именица, придјев, замјеница, број). Такав предикат веже се за субјект неким обликом помоћног глагола бити: *Хрватска је република. Ова творница је нова. Побједа ће бити наша. Златко је био први.* То је именски предикат. И неки други глаголи могу субјект везати с предикатом: остати, чинити се, правити се, звати се и други... Именски предикат обично стоји у номинативу, али понекад буде и у неком другом падежу...»⁶

Мислимо да се овдје јасно види да поменути аутори називају именским предикатом оно што је само именски дио сложеног неглаголског предиката, именски дио именског предиката, а да се копула сматра нечим што само повезује предикат са субјектом, што данас није уобичајено кад се ради о граматичком предикату. Данас је много чешће схватање да је сложени предикат двочлан, да је копула саставни дио предиката чак и онда кад се у неким језицима у извесним условима, редовно или често, и не изражава. Такво схватање, да је копула саставни дио сложеног предиката, јасно је изражено и у Стевановићевом дјелу.

Разграничити прост предикат од сложеног у српскохрватском језику обично не представља велику тешкоћу, јер се прост предикат изражава личним глаголским облицима глагола пуног значења, с лексичким значењем, а лични глаголски облици се јасно разликују од других глаголских облика. Тешкоћу може представљати предикат са трпним глаголским придјевом. На основу једног јединог примјера који налазимо код М. Стевановића (По огласним стубовима били су полепљени плакати)⁷ — закључујемо да такве предикате М. Стевановић убраја у просте предикате, а на основу тога што о таквим предикатима нема ниједне ријечи објашњења — рекло би се да ту и нема никакве дилеме. То би тако било само онда кад би у српскохрватском језику пасив био равноправан активу. Ако је, пак, у српскохрватском језику пасив нешто периферно у поређењу са активом, овакве предикате би било могуће сматрати и сложеним, онако како се то обично чини у синтаксама руског језика.⁸

⁶ Брабец-Храсте-Живковић, Исто, стр. 194.

⁷ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, стр. 32

⁸ *Грамматика Академији наук СССР II*, Москва, 1960, стр. 480—487.

Као прост предикат могао би се сматрати и главни члан једночланих реченица кад је изражен инфинитивом: *Не галамити!* Али како предикат казује нешто о субјекту, а у оваквим реченицама граматичког субјекта нема, онда је могуће такве случајеве издвојити као нешто посебно, као нешто што се, ипак, разликује од предиката у двочланим реченицама. Инфинитив, као безлични облик, и иначе није погодан за изражавање простог предиката, готово га редовно осјећамо као допуну неке испуштене модалне ријечи: *Коме то рећи?* (Коме треба то рећи? или Коме се мора то рећи?)

Зато нас чуди што М. Стевановић сматра предикатима зависних реченица инфинитиве у реченицама као што су: *Желим га видети. Умеш ли ти што рећи? Не мислимо овде дуже остати и сл.*

Ево шта о томе М. Стевановић каже: »Иако безлични глаголски облик, инфинитив може бити предикат и у неким модалним реченицама зависним од глагола главних реченица који у себи садрже жељу, намеру или које слично осећање, расположење или мишљење, на пример: *Желим га видети — Сједе Марко с мајком вечерати. — Идем у град купити нешто за јело. Он се не уме снаћи. — Умеш ли ти што рећи? — Не мислимо овде дуже остати* итд., где се инфинитив употребљава такође напореда с презентом и везником *да*, али не више у функцији другог дела сложеног предиката, већ као посебна реченица, као зависна проста реченица у сложеној.

Овакве сложене реченице не треба мешати са сложеним предикатима просте реченице. А њих уосталом није тешко разликовати од ових. Сложени предикати, и поред своје двочланости, представљају само једну активност, један процес, а овакве сложене реченице две.⁹ Нама се овакво тврђење чини недовољно увјерљивим. Овдје би се могло колебати само у томе да ли инфинитив сматрати саставним дијелом сложеног глаголског предиката или га треба сматрати посебним чланом просте реченице, објектом или прилошком одредбом. Али и сам М. Стевановић на другим мјестима тврди сасвим друго. Тако кад говори о сложеном предикату, Стевановић каже и ово: »Овакав предикат састављен од глагола непотпуног значења, какви су модални глаголи: *моћи, морати, требати, вредети, смети, умети*, и сл., као и глаголи што означавају почетак, настављање или прекид радње: *почети, стати или узети* (у значењу претходног глагола), *престати, наставити, продужити, прекинути* и инфинитива или презента с везником *да* зове се сложени глаголски предикат«.¹⁰ На другом, пак, мјесту М. Стевановић говори о инфинитиву у служби објекта »уз модалне и друге глаголе непотпуног значења«. Ево шта он каже: »Кад су модални и други глаголи непотпуног значења прелазни и захтевају уза се употребу инфинитива, онда је тај облик уз њих у функцији објекта, као у случајевима: *Желим доћи; Поче викати из гласа; Тада узеше писати задатак*, где се јасно осећа да инфинитив (као и презент с везником *да*, уосталом, који се ту с обликом инфинитива напореда употребљава) у њима има службу об-

⁹ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, стр. 36.

¹⁰ Исто, стр. 34.

јекта. У то нас уверава могућност употребе глаголске именице у акузативу место облика инфинитива (*Желим свој долазак, Поче (он) викање из гласа; Тада узеше писање задатка*)¹¹.

Али зар синтаксички однос међу инфинитивом и личним глаголским обликом у реченицама *Желим доћи* и *Желим га видети* није исти? Зар глагол »умети« у личном глаголском облику заједно с инфинитивом некад чини сложени предикат, а некад сложену реченицу?

Овдје се само по себи намеће поређење са ситуацијом у руском језику, гдје је употреба инфинитива знатно шира. И у руском језику инфинитив може бити предикат, или, боље речено, главни члан једночланих инфинитивних реченица. У сложеној реченици, под одређеним условима, релативно је честа веза инфинитива са ријечцом бы која се везује с везником што, па добијемо овакву везу: *штобы + инфинитив*. Таква се веза често сматра зависном реченицом, мада је, на примјер, Граматика Академије наука СССР од 1960. г. не сматра реченицом, већ прилошком одредбом. Сам инфинитив без везника обично не бива зависном реченицом, већ или дијелом сложеног предиката, или објектом, или прилошком одредбом, или нешто рјеђе, субјектом или атрибутом. И то би упућивало да нема потребе да се у српскохрватском језику веза *лични глаголски облик + инфинитив* сматра сложеном реченицом, без обзира какав глагол био употријебљен у личном глаголском облику. Кад је то глагол непотпуна значења, онда је то још мање оправдано.

Друга тешкоћа код одређивања простог предиката, и не само простог, последица је неодређености дефиниције предиката, јер тврдња да се предикатом »казује нешто о субјекту« или »приписује нека особина«, макар и широко схваћена као »особина, стање, расположење или радња« не даје нам формулу по којој бисмо тачно могли поставити границу међу предикатом и »непредикатом«, међу предикатом и другим члановима реченице. О томе, мислимо, очито говоре следећи Стевановићеви примјери: *»Дошао је до убеђења. Стекао сам утисак. Сви у томе узимамо учешћа. Тек онда ће се извести закључак. У овим реченицама М. Стевановић сматра простим предикатом«* »вишечлане изразе типа: *доћи до убеђења, стећи утисак, изићи из стрпљења, узети учешћа, извести закључак* и сл., који у целини узети, наравно са глаголским обликом у личном глаголском облику, чине прост предикат...¹²

А. К. Федоров¹³ констатује да се при разликовању синтаксичких појмова једни лингвисти придржавају гледишта да синтаксичка јединица треба да је и по смислу, семантички, потпуна, субјекат и предикат треба да чине и мисаону цјелину, док се други задовољавају уочавањем структурних јединица реченице с минимумом семантичке одређености. За школске потребе аутор предлаже овај други прис-

¹¹ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, стр. 141—142.

¹² М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, стр. 37.

¹³ А. К. Федоров, *Трудные вопросы синтаксиса*, Москва, 1972, стр.

туп, што би у нашем случају упућивало на то да предикат без велике потребе не треба проширивати и на вишечлане изразе.

За нас је важно још једно питање, преко кога се у нашим граматицама олако прелази, као да је ту све јасно. Ради се, наиме, о томе како омеђити копулу, које глаголе сматрати глаголима непотпуна значење, када немамо критерија за разликовање појмова *потпуно значење* — *непотпуно значење*. Тешкоћа је тим већа што се и глаголи које обично сматрамо непотпуним по значењу (глагол *бити*, модални и фазни глаголи) међусобно јако разликују по својој лексичкој пуноћи, тако да се ради о читавој лепези непотпуних значења, а не о једном значењу. А кад се глаголима непотпуна значења додају и друге ријечи и устаљени изрази непотпуна значења, питање се још више компликује. То се лијепо види и из примјера које наводи М. Стевановић: »Не само глаголи већ и именски, односно придевски или прилошки изрази непотпуног смисла са глаголима у презенту и везником да испред њега, или у инфинитиву, као својом допуном, такође чине сложене предикате:

*Ви немате право да говорите о томе или: Немате право говорити о томе. — Дужност вам је да чекате или: Дужност вам је чекаати. — Нисам у стању да седим или: Нисам у стању седети. — Срамота је да се лаже или: Срамота је лагати. — Дужан си да видиш или: Дужан си видети. — Потребно је да се оде или: Потребно је отићи.*¹⁴ Недоумицу могу изазвати и слједећи Стевановићеви примјери: *Поче му причати да је већ раније ишао. Поче снажно вући. Млађи брат почео је натуцати слова.*¹⁵ *Поче викати из гласа,*¹⁶ јер су прве три реченице наведене као примјери сложених предиката (*поче причати, поче вући, поче натуцати*), док је четврта реченица примјер за објекат изражен инфинитивом *викати* уз глагол почети.

Неоспорно је да ту нешто није усклађено, јер је синтаксички однос у свим примјерима исти. Уобичајено је да се објекат сматра додатком, нечим што не улази у језгро реченице, у субјекатко-предикатску везу. Ако, пак, признамо да објекат може бити саставни дио предиката, доводи се у питање досадашња класификација просте реченице. Зато сматрамо да бисмо везу непотпуног глагола у копули и лексичког дијела предиката морали сматрати као посебну врсту синтаксичке везе ако желимо разликовати сложени предикат од простог предиката са додацима.

Нисмо могли, а нисмо ни жељели, да се овдје дотичемо и других питања из предикатске проблематике. На нека само указујемо да представљају озбиљну тешкоћу, понегдје скрећемо пажњу да се неко питање може и друкчије ријешити, а гдјегдје дајемо и своје рјешење.

¹⁴ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, стр. 36–37.

¹⁵ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, стр. 34.

¹⁶ Исто, стр. 141.

ОПРЕДЕЛЁННЫЕ АСПЕКТЫ ПРЕДИКАТА В КНИГЕ »САВРЕМЕНИ
СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК II« МИХАИЛА СТЕВАНОВИЧА

Резюме

Автор этой статьи анализирует главным образом понимание сказуемого в синтаксисе современного сербскохорватского языка М. Стевановича (Савремени српскохрватски језик II, синтакса, Научна књига, Београд 1969), так как синтаксические понятия более подробно освещены в этом произведении, чем в других грамматиках сербскохорватского языка, указывая при этом как на некоторые трудные и спорные вопросы, так и на вопросы, которые можно было бы, по мнению автора, по другому решать.

ЈЕЗИК
У ПРАКСИ